

УДК 37.091.12:316.454.54:17(045)

О. В. ВАРЕЦЬКА

доктор педагогічних наук, доцент

КЗ “Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти” ЗОР

ЕТИКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті визначено актуальність дослідження етики педагогічної взаємодії, подано результати аналізу останніх публікацій, відповідно до мети визначено різні погляди на зміст понять “етика”, “педагогічна етика”, викладено функції етики та педагогічної етики. Встановлено, що педагогічна взаємодія є різноплановим поняттям, багатofакторною системою, явищем добровільного поєднання зусиль на досягнення мети, визнаної всіма учасниками процесу як привабливої. Охарактеризовано об’єктивний аспект, особливості моральних відносин на вертикальному й горизонтальному рівнях, сутність суб’єкт-суб’єктних відносин, розкрито зміст педагогічної взаємодії як психологічної структури, описано чотири типи взаємодії між вихователем і вихованцем. Зроблено висновки й окреслено перспективи подальших розробок у цьому напрямі стосовно дослідження культури спілкування педагога.

Ключові слова: взаємодія, педагогічна взаємодія, етика, педагогічна етика суб’єкт-суб’єктні відносини.

Інтеграція нашої держави в європейський освітній простір висуває певні вимоги до фахівців, їх підготовки. Актуальними стають уміння ставити цілі та досягати їх, навчатися впродовж життя, критично мислити, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі тощо. Однак, як констатовано в Концепції нової української школи, сучасна освіта не готує до цього. Серед п’яти найбільш обговорюваних позицій означеного документа, які потребують подальшої конкретизації та узгодження, знаходимо педагогіку партнерства. Спільнота зацікавлена в тому, щоб на практиці забезпечити плідну співпрацю вчителів, батьків і дітей на засадах взаємної довіри й поваги, досягти балансу прав, обов’язків і відповідальності в трикутнику дитина-педагог-батьки [14]. Варто також враховувати й інші варіанти взаємодії, як педагог-педагог, педагог-керівник, педагог-середовище. Отже, пильної уваги потребує педагогічна взаємодія, яка має власну специфіку, етичну забарвленість.

Питання педагогічної взаємодії, як свідчать результати аналізу досліджень [4], постійно перебуває в колі уваги як українських, так і зарубіжних науковців. З огляду на різноплановість поняття дослідники приділяли увагу творчо-раціонально-психологічному напрямку (П. Блонський, Г. Гордон, Г. Костюк, С. Рубінштейн та ін.), організації співробітництва в колективних, кооперативних, групових формах навчання (А. Донцов, А. Петровський, Г. Цукерман та ін.), у малих групах співробітництва – “cooperative learning” (Ел. Аронсон, Д. Джонсон та Р. Джонсон, М. Каган, Р. Славін, Спенсер, Ш. Шаран та ін.), театральній педагогіці (І. Зязюн, К. Станіславський), педагогіці підтримки (О. Газман, А. Макаренко, Н. Михайлова та ін.), педагогіці взаємодії (І. Зимова, Є. Коротаєва, А. Кравченко та ін.),

навчальному співробітництву як формі педагогічної взаємодії (А. Добрович, В. Котов, М. Фрумін та ін.) тощо. Дослідники розглядали педагогічну взаємодію (інтерацію) в навчанні в контексті гуманістичної й когнітивної психології (Р. Селман, О. Стауфорд, М. Фландерс та ін.), поведінку дорослого в співробітництві як прояв педагогічної творчості (І. Демакова, В. Кан-Калік, В. Сластьонін та ін.), приділяли увагу й емоційно-комунікативній (Л. Жаров, В. Котов, М. Рібаков та ін.) та соціально-психологічній (М. Вейт, Б. Огаянц, О. Субботський та ін.) характеристиці педагогічної взаємодії, особистості педагога як суб'єкта моральних відносин (Г. Васянович, Б. Галузинський, М. Євтух, А. Макаренко та ін.). Педагогічну взаємодію висвітлено як педагогічне мистецтво (О. Гончар), процес діяльності (Г. Андреева, М. Каган, С. Рубінштейн), предмет екопсихологічного аналізу (М. Заброцький), ключове поняття педагогічного процесу (О. Жданова-Неділько), основу системного підходу в педагогіці та дидактиці вищої школи (О. Кузнецова), форми навчальної (С. Амеліна, О. Білоус, І. Буцик), педагогічної взаємодії (В. Коноваленко) тощо. Проте певна невизначеність щодо етики педагогічної взаємодії зумовлює потребу її подальшого дослідження.

Мета статті – висвітлити погляди на етику педагогічної взаємодії та її особливості.

Для досягнення поставленої мети, насамперед, окреслимо зміст понять “етика”, “педагогічна етика”, “взаємодія”, “педагогічна взаємодія”, “суб'єкт-суб'єктні відносини”.

Отже, “етика” (від лат. *ethica* та гр. *ἠθος* – звичай) – філософська наука, що від часів Аристотеля вивчає “мораль як одну з форм суспільної свідомості; норми поведінки, сукупність моральних дій, правил певної соціальної групи” [18, с. 320]. Етика як наука висвітлює різноманітні за значенням площини й функції моралі, систему етичних категорій (добро, зло, совість, честь, моральна діяльність, моральні відносини, моральна свідомість, гідність, обов'язок, відповідальність тощо), відтворює моральні норми й реальну структуру моралі.

Разом з тим, для позначення теорії моральності як науки про мораль Є. Бенґамом у свій час ввела термін “деонтологія” (від грец *δέον* – “належне”) в праці “Деонтологія, або наука про мораль” [6]. У його сучасному спеціалізованому значенні як характеристики проблем людського боргу, що є внутрішнім переживанням примусу й задається етичними цінностями, поняття з'явилося в 1930 р. у авторстві Ч. Д. Броді [20] в його праці “П'ять типів етичної теорії”. Деонтологію або деонтологічну етику розглядають як учення про проблеми моралі та моральності, вона є розділом етики [6].

Етика вирішує визначні завдання. Одним із головних, як зазначає В. Малахов, на теоретичному рівні є “обґрунтування певної усталеної системи моральних норм і цінностей, пошук раціональних підстав, які доводили б їхню перевагу, вмотивованість і надійність [12, с. 34], на емпіричному – виокремлення фактів, що стосуються морального життя людини й суспільства, їх збирання й опис, первинна систематизація в межах тієї або

іншої пояснювальної схеми, встановлення на їх основі узагальнення певних емпіричних закономірностей [12, с. 29–30].

Етика виконує соціальні функції, серед яких – гносеологічна, гуманістична (виховна), регулятивна (Л. Архангельський), виховна, пізнавальна, оціночно-імперативна, орієнтаційна, мотиваційна, комунікативна, прогностична (А. Титаренко). При цьому, як зазначає Г. Васянович [1, с. 38], більшість сучасних етиків визначають регулятивну функцію як головну (А. Гусейнов, А. Зеленкова, В. Малахов та ін.).

Водночас розширення сфери суспільно-педагогічного впливу, орієнтованість особистості на освіту впродовж життя, необхідність її морально-духовного розвитку, актуалізація соціальних державних інститутів зумовили виокремлення в самостійну галузь етики педагогічної. Зазначимо, що існують різні погляди на педагогічну етику. Так, в енциклопедичному визначенні це – порівняно самостійний розділ етичної науки (професійної етики), яка конкретизує загальнолюдські принципи моралі відповідно до умов професійно-педагогічної діяльності [8, с. 640–641]. Є. Меттіні, також вважаючи педагогічну етику самостійним розділом етичної науки, її предметом визначає особливості педагогічної моралі та реалізації загальних принципів моральності у сфері педагогічної праці, функції, специфіку змісту принципів і етичних категорій [13]. Г. Васянович вирізняє педагогічну етику як науку про формування моралі в умовах педагогічного процесу, обґрунтування її змістовних структурних компонентів (моральної свідомості, моральної діяльності, моральних відносин) [1, с. 401]. У свою чергу, педагогічна деонтологія є комплексом моральних норм, визначених обов'язків учителя перед учнями та вихованцями, а також його стосунки з учителями, батьками й керівниками освіти [21, с. 103].

Педагогічна етика виконує, крім загальних функцій (регулятивна, гносеологічна, виховна), функції специфічні (педагогічного коректування, відтворення моральних знань, вироблення імунітету проти моральних спотворень, морального захисту, випереджального морального впливу) [1, с. 39]. Висвітливо загальні функції. Так, гносеологічна (пізнавально-перетворювальна) функція педагогічної моралі є формою суспільної свідомості й виявляється в тому, що людина отримує нові знання про світ у конкретних і більш активних видах прикладного, практичного, соціально-перспективного характеру, а в основі етичної діяльності педагога – загальні моральні погляди, норми, оцінки, орієнтації. Ціннісно-орієнтаційна функція реалізується як морально орієнтована педагогічна діяльність для досягнення морального процесу та соціального, морального результату, забезпечує формування ціннісних орієнтацій, орієнтування на моральну діяльність і вдосконалення моральних відносин.

Виховна функція педагогічної моралі сприяє вихованню моральної особистості вихованців і одночасно підпорядковує внутрішній світ, манеру поведінки, звички педагога принципам, нормам, правилам, що зосереджені в педагогічному середовищі та впливають на особистість самого педагога.

Регулятивна – специфічно регламентує відносини, взаємодію “педагог-вихованець”, “педагог-батьки”, “педагог-педагог”, “педагог-адміністратор”, “педагог-середовище”. Як менш ієрархічна педагогічна сфера, яка переважно ґрунтується на діючих традиціях, висуває на перший план моральне регулювання, моральну педагогічну взаємодію.

Зауважимо, що термін “взаємодія” складається з двох коренів – “взаємо” й “дія”. Перша частина “взаємо” (взаємно) тлумачиться в словнику С. Ожегова як “обопільний, взаємовплив, взаємозалежність, взаємовигідність”, а взаємодія – як “взаємний зв’язок двох явищ”, як-от взаємопідтримка [15, с. 74]. Таким чином, це обопільна дія сторін, яких не обов’язково має бути дві, з огляду, наприклад, на вищезазначену взаємодію “дитина-вчитель-батьки”. Як зазначає С. Гончаренко, “педагогічна взаємодія” – це особистісний контакт вихователя й вихованця (вихованців), випадковий або навмисний, окремий або прилюдний, тривалий або короткочасний, або вербальний, наслідком якого є взаємні зміни їх поведінки, діяльності, відносин, установок. Вона може мати прояв як співробітництво. При цьому успіхи одних учасників спільної діяльності стимулюють або гальмують більш продуктивну й цілеспрямовану діяльність інших її учасників. Крім цього, педагогічна взаємодія вихователя й вихованця, в якій обидва учасники є паритетними партнерами в міру своїх знань і можливостей, є ознакою гуманістично орієнтованого педагогічного процесу [5, с. 68]. У свою чергу, Т. Яковішина педагогічну взаємодію висвітлює як “явище достатньо загальне і самоцінне в навчально-виховному процесі, оскільки складається з двох взаємозумовлених форм діяльності. Одна з-поміж них бере участь у передачі досвіду, накопиченого людством, а іншу спрямовано на опанування соціальним досвідом і способами його трансформації в особисті досягнення підопічних” [19, с. 50]. Науковець виокремлює типи педагогічної взаємодії: деструктивний, рестриктивний, деструктивний, конструктивний.

Багатофакторною системою, яка має ознаки складових соціального, соціально-психологічного, міжособистісного порядку та відтворюється в категоріях особистості й діяльності як її головних складових, що суб’єктивно відображаються в явищах свідомості її учасників, тлумачить педагогічну взаємодію в психологічному аспекті Л. Велитченко [2, с. 31].

У більшості наукових праць щодо педагогічної взаємодії констатують про неї як про явище добровільного поєднання зусиль на досягнення мети, визнаної всіма учасниками процесу як привабливої [5]. У цьому контексті О. Жданова-Неділько цілком слушно говорить про актуалізацію діяди “взаємодія-протидія”, ідентифікацію педагогічної взаємодії через протиставлення антагоністичних явищ – індиферентності чи протидії (конфлікту), урахування цих особливостей як обов’язкової умови успішного вирішення педагогічної задачі [7, с. 130].

Характеризуючи об’єктивний аспект моральних відносин, Г. Васянович наголошує на вчинках, поведінці педагога, в яких опредмечується його моральна свідомість. Вони роблять ці відносини реальними. При цьому суб’єк-

тивний аспект має прояв у моральних знаннях, почуттях, переконаннях, волі особистості, які є керівними в її діяльності, реалізуються в ній [1, с. 295].

Серед особливостей моральних відносин визначають ціннісно-регулятивний, безпосередній оцінювальний характер (базування на моральній оцінці), опосередкування (налаштування на загально-середні цінності, активне формування й обов'язкова реалізація загального сутнісного зв'язку, забезпечення синтезу всіх компонентів вчинку для утворення нової якості для здійснення взаємодії суспільних, колективних, індивідуальних прагнень, інтересів, успіхів, гармонії дій) [3, с. 105], безособистісний характер (те, що розуміють саме по собі), загальний характер (регулює поведінку людей у всіх сферах суспільної діяльності), які посилюються завдяки почуттям совісті, моральної відповідальності, обов'язку та громадській думці колективу. З огляду на це Г. Васянович виокремлює напрями діяльності педагога, що зумовлюють його здатність бути суб'єктом моральних відносин: створення колективів вихованців, у яких реалізуються об'єктивні та суб'єктивні можливості навчання й виховання; активна участь у творенні, обговоренні документів для збагачення змісту освіти, моральної вихованості особистості; виконання прямих функцій в управлінні освітнім процесом, міжособистісними моральними відносинами; розвиток, збагачення морального досвіду вихованців, творення нових традицій з глибоким етичним змістом; удосконалення моральних взаємин усіх рівнів [1, с. 296].

Не можемо обійти увагою й моральні відносини на рівні вертикальних (субординаційних) і горизонтальних (координаційних) зв'язків, які підсилюють специфіку дисциплінарного впливу, зростання педагогічної майстерності. Зазначимо, що розбудова суспільства, демократизація й децентралізація висувають на перший план координаційні, партнерські відносини, вимагають розвитку вміння застосовувати середовищний підхід, залучаючи ресурси середовища до освітнього процесу. При цьому моральний зміст вертикальних відносин корегується до справедливої вимогливості керівника до своїх підлеглих, прояву його особистої моральної культури, зрілості, повного "засвоєння підлеглими педагогами вимоги як належного, що має значення своєї вольової дії в межах здійснення ними моральної свободи" [10, с. 7–12].

У свою чергу, зворотні відносини між керівником і педагогом, коли підлеглий визначає своє ставлення до керівника за ступенем збігу фактичного й потрібного, залежать від його морально-професійних якостей та здібностей (вирішення моральних ситуацій, прийняття моральних рішень, ставлення до підлеглих), ступеня взаємної поваги, довіри, вимогливості, морального ставлення з боку підлеглих, їх моральних якостей як стабілізатора відносин на особистісному й колективному рівнях.

У міжособистісних відносинах на рівні "педагог-вихованець", "вихованець-педагог" здатність педагога бути носієм моральних цінностей визначається за наявністю належним чином сформованих у нього морально-людських цінностей гуманного характеру. Саме вони є системоутворюю-

льним ґрунтом для розвитку моральної відповідальності, “привласнення” сукупності соціальних відносин, морального самовдосконалення, гуманності відносин, що можливе за умов спільної продуктивної діяльності суб’єктів взаємодії. Зауважимо, що “суб’єкт-суб’єктні відносини” є модифікацією поняття “міжособистісні відносини” [5, с. 444], а поняття суб’єкт (від лат. *subjectum*) – міждисциплінарним. У філософії – це людина, яка пізнає зовнішній світ (об’єкт) і впливає на нього своєю практичною діяльністю; у психології – істота, що володіє свідомістю та волею, здатна діяти цілеспрямовано, тобто на підставі образів предметного світу [16, с. 360], у педагогіці – людина як носій яких-небудь властивостей, якостей, особистість. Суб’єкт може бути індивідуальним і колективним. Вважаємо доречним розтлумачити зміст поняття “суб’єкт-суб’єктні відносини”, яке подає С. Гончаренко, як міжособистісну педагогічну взаємодію, що реалізує базову потребу дитини в залученні її до соціуму й культури суспільства на основі рівноправного партнерства з учителем, характеризує готовність суб’єктів виховання до взаєморозуміння й взаємоповаги в процесі спілкування та діяльності [5, с. 444]. Безперечно, кожен педагог є неповторною особистістю, відповідно, неповторним є його спілкування з вихованцями, яке відбувається по-різному.

Канал педагогічного спілкування – це єдиний шлях, через який учитель “транлює” все гарне й не дуже, що містить його особистість, в особистість учня. Зв’язок цей двобічний – від учителя до учня й від учня до вчителя. Саме тому свого часу К. Ушинський надавав йому великого значення, адже міжособистісне спілкування – це єдиний канал, по якому здійснюється “вплив особистості вихователя на молоду душу”, що становить “ту виховну силу, яку не можна замінити ні докорами, ні моральними сентенціями, ні системою покарань і заохочень”. І докори, і моральні сентенції, і покарання, і заохочення – теж елементи педагогічного спілкування, яке є складовою педагогічної майстерності.

Свого часу А. Бодальовим, Л. Божович, Н. Радіоною було обґрунтовано концепцію суб’єкт-суб’єктної взаємодії як особливих відносин, за умови яких педагог і його вихованець сприймають один одного як рівноправних партнерів спілкування, що дає можливість кожному з них мати свою, відмінну від протилежної сторони думку, а також права на відстоювання та захист цієї думки в їх діалозі. Це створює умови для розкриття й трансляції свого індивідуального “Я” партнеру із взаємодії.

Педагогічна взаємодія як психологічна структура містить внутрішню основу – педагогічне ставлення: почуття, образи, думки, які викликають у педагога вихованці, його власна педагогічна діяльність (емоційне забарвлення, переживання, інтелект, компетентність); наочний образ учня, його узагальнений портрет (опиши свого учня, і я з’ясую твоє ставлення до нього); думки про учня, судження про нього (особливо важливими є словесні коментарі, якими супроводжуються всі епізоди взаємодії; коментарі під час оцінювання, репліки, випадкові зауваження, коли відбувається перехід

із внутрішньої до зовнішньої сторони педагогічної взаємодії – від педагогічного ставлення до педагогічного спілкування, із внутрішньої до зовнішньої педагогічної техніки) поведінку педагога. В процесі взаємодії виявляються, видозмінюються й розвиваються його відносини з вихованцями.

Внутрішніми й зовнішніми “поведінковими” компонентами педагогічної взаємодії є ставлення людини до людини (педагога до вихованця й вихованця до педагога), форми поведінки (позитивні або негативні), відповідність внутрішнього стану зовнішнім проявам, відносини та спілкування [9; 11].

Окреслимо два типи педагогічної взаємодії, де зовнішнє й внутрішнє збігаються. Перший тип – коли збіг може здійснюватися на позитивному рівні. Педагог позитивно ставиться до своєї діяльності та до вихованців, любить їх, любить свою складну роботу й адекватно проявляє це ставлення в своїй поведінці (словесна формула “тепло – тепло” (++)). Його характеристикою є доброта, усмішка, проте любов такого педагога може бути суворою, і, відповідно, суворою бувають слова, жести та вчинки. Є місце гніву та всій гамі інших людських емоцій, але все це через любов, яку педагог не соромиться проявити. В результаті – відповідна любов до педагога та освітнього закладу.

Протилежна форма взаємодії – коли внутрішнє й зовнішнє відповідають один одному тільки на негативному рівні як “холодно – холодно” (- -). Педагог такого типу не любить дітей, своєю діяльністю тяготиться, більш-менш відверто виявляє своє ставлення в поведінці, рідко радить, допомагає, неохоче хвалить, проте часто вимагає, із задоволенням карає. Такі вчителі (але не тільки вони) частіше за все є причиною дитячих неврозів (дидактогенії), ненависті до навчання, педагогів, освітніх закладів.

Крім цього, є два типи взаємодії, коли зовнішнє та внутрішнє ставлення не збігаються. Зокрема, тип педагогів, який можна вважати чи не найшкідливішим: “холодно всередині – тепло зовні” (- +). Зміст цитати з роману “Евгеній Онегін” О. Пушкіна може описати ставлення дітей до такого педагога: “...вздыхать и думать про себя: когда же черт возьмет тебя!”.

Інший тип – “всередині тепло – зовні холодно” (+ -). Таких педагогів характеризує чудове ставлення до дітей, своєї роботи – тільки в душі, натомість у класі вони поведуться так само, як їх “негативні” колеги: суворий погляд, суворий голос, стримані жести (цей по голівці не погладить, “зайвий” раз не посміхнеться). Вони б і хотіли проявити своє тепло та доброту – все те добре, що вони відчують до своїх вихованців, але не вміють. Результат – нелюбов дітей до педагогів, освітнього закладу, труднощі в навчанні й вихованні. Відповідно, таку ситуацію можна змінити, якщо спеціально навчити педагогічній техніці, техніці педагогічного спілкування, самоаналізу, самоконтролю й самовихованню, яке починається з розуміння своїх переваг і недоліків. Допомогти можуть питання “внутрішньої педради”, яку періодично має здійснювати педагог. Зокрема, це такі питання: “Який тип педагогічної взаємодії характеризує мене?”, “Чи знаю я своїх вихованців?”, “Чи справедливий(а) я до них (з огляду на емоційне сприйняття та ставлен-

ня)?”, “Чи не виходжу з принципу: в гарного вихованця все добре?”, “Чи помічаю навіть маленькі успіхи того, хто зазвичай ними не радує?” (успіх – випадковість, а невдача – закон; педагог ставить вихованця на певну сходинку й не дає йому переступити на наступну, шкодячи його особистості), “Чи знаю я колектив, у якому працюю?” (точність уявлень про взаємини, які склалися між вихованцями, внутрішньоколективне, власне дитяче життя).

Моральні відносини “педагог-педагог”, які є координаційними й зумовлюються властивостями педагогічної праці, характеризуються дружбаю, співпрацею, взаємодопомогою. При цьому важливим є збіг інтересів кожної особистості та інших членів колективу, ступінь задоволеності їх потреб, якість створених умов для вдосконалення, і головне – визнання/невизнання кожним кожного найвищою цінністю.

Окремого дослідження заслуговують відносини на рівні “педагог-батьки”, культура спілкування педагога.

Висновки. Узагальнюючи вищезазначене, констатуємо, що від етики педагогічної взаємодії залежить комфортність виховного, соціального середовища для як вихованців, їх батьків, так і педагогів, їх душевний спокій, налагодженість партнерських відносин.

Для досягнення освітньої мети, успішності в діяльності педагогу варто визначити правила для себе з метою морального самовдосконалення, прагнути ідеалу, натхненно розвивати й удосконалювати педагогічну майстерність, оволодіти майстерністю спілкування, життя з людьми. Подальшу роботу спрямуємо на дослідження культури спілкування педагога.

Список використаної літератури

1. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч.-метод. посіб. / Г. П. Васянович. – Львів : Норма, 2005. – 344 с.
2. Велитченко Л. К. Психологічні основи педагогічної взаємодії : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07 / Л. К. Велитченко. – Київ, 2006. – 40 с.
3. Вильке О. Общая структура нравственности в развитии общества / О. Вильке // Методологические проблемы исследования социалистической морали и нравственного воспитания / под ред. Г. С. Прокопенко. – Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1987. – С. 92–107.
4. Гончар О. В. Педагогічна взаємодія як педагогічне мистецтво [Електронний ресурс] / О. В. Гончар // Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. – 2009. – № 1. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskoe-vzaimodeystvie-kak-pedagogicheskoe-iskusstvo>.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – 2-ге вид., доп. й випр. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
6. Деонтология // Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. – Москва : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.
7. Жданова-Неділько О. Взаємодія як ключове поняття педагогічного процесу / О. Жданова-Неділько // Витоки педагогічної майстерності. – 2014. – Вип. 13. – С. 128–133.
8. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук ; гол. ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
9. Коломенский Я. Л. Психология педагогического взаимодействия / Я. Л. Коломенский. – Москва : Речь, 2007. – 240 с.

10. Красовицький М. Сучасний підхід до управління виховним процесом у школі / М. Красовицький // Рідна школа. – 1996. – № 3. – С. 7–12.
11. Линник Е. Педагогическое взаимодействие: субъект-субъектный подход: Подготовка будущего учителя начальной школы к организации субъект-субъектного взаимодействия с учащимися / Е. Линник. – Москва, 2015. – 184 с.
12. Малахов В. А. Этика: Курс лекций : навч. посіб. / В. А. Малахов. – 4-е вид. – Київ : Либідь, 2002. – 384 с.
13. Меттіні Є. Этика менеджменту у творчості А. С. Макаренко: шлях до розвитку особистості / Є. Меттіні // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць / ПНПУ ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2011. – Вип. 8. – Ч. 1. – С. 213–217.
14. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>.
15. Ожегов С. И. Словарь русского языка. Около 53 000 слов / С. И. Ожегов. – 6-е изд., стереотип. – Москва : Советская энциклопедия, 1964. – 900 с.
16. Психологический словарь / под ред. В. В. Давыдова, А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова и др. – Москва : Педагогика, 1983. – 448 с.
17. Рыбакова М. М. Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе / М. М. Рыбакова. – Москва : Просвещение, 1991. – 128 с.
18. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничук. – Київ : УРЕ, 1985. – 970 с.
19. Яковішина Т. В. Організація педагогічної взаємодії у жіночих гімназіях Волині як умова соціального становлення учениць (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Т. В. Яковішина. – Івано-Франківськ, 2010. – 22 с.
20. Beauchamp T. L. Philosophical Ethics: An Introduction to Moral Philosophy / T. L. Beauchamp. – 2nd ed. – New York : McGraw Hill, 1991. – 171 p.
21. Okoń W. Nowy słownik pedagogiczny / W. Okoń. – Warszawa : Żak, 2007. – 490 s.

Стаття надійшла до редакції 19.09.2016.

Варецкая Е. В. Этика педагогического взаимодействия

В статье определена актуальность исследования этики педагогического взаимодействия, представлены результаты анализа последних публикаций, в соответствии с целью определены различные взгляды на содержание понятий “этика”, “педагогическая этика”, функции этики и педагогической этики. Установлено, что педагогическое взаимодействие является разноплановым понятием, многофакторной системой, явлением добровольного объединения усилий на достижение цели, признанной всеми участниками процесса как привлекательной. Охарактеризован объективный аспект, особенности нравственных отношений на вертикальном и горизонтальном уровнях, сущность субъект-субъектных отношений, раскрыто содержание педагогического взаимодействия как психологической структуры, описаны четыре типа взаимодействия между воспитателем и воспитанником. Сделаны выводы и намечены перспективы дальнейших разработок в этом направлении относительно исследования культуры общения педагога.

Ключевые слова: взаимодействие, педагогическое взаимодействие, этика, педагогическая этика, субъект-субъектные отношения.

Varetska O. Ethics of Pedagogical Interaction

In the article the relevance of research ethics teacher interaction is determined, the analysis of recent publications is presented, different views on the meaning of “ethics,” “teaching ethics” function ethical and educational ethics according to the goal are set. The general functions of teaching ethics as an epistemological (cognitive-transforming), value-

oriented, educational, regulatory, and outlines specific function (pedagogical correction, restoration of moral knowledge, moral immunity against distortions and moral protection, advanced moral influence) are revealed. It is established that educational interaction is a versatile concept, multivariable system, the phenomenon of voluntary joint efforts to achieve the aim, recognized by all stakeholders as attractive. The objective aspect, especially moral relations on vertical and horizontal level, the essence of the subject-subject relationship, the content of educational interaction of psychological structure are determined. The interactions between a teacher and a pupil in which external and internal behavioral components of pedagogical interaction coincide (thermal heat, cold-cold) and not the same (heat and cold, cold-heat) are described.

The conclusions and outlines the prospects for further developments in this area of research concerning communication culture teacher are given.

Thorough analysis of psychological and educational literature made it possible to conclude that in most cases bioethics is regarded a medical concept, and special courses in this field of knowledge were introduced as elective and taught in universities and medical academies of postgraduate medical education. In our opinion, the idea of integration of bioethics into the educational process in higher educational institutions of Ukraine, mainly pedagogical, is of utmost importance. After all, the introducing of this innovative approach will form the future teachers' value and moral outlook; it will become the driving force in the implementation of transcendental pedagogy which is in the process of radical development.

Social and educational significance of bioethics is defined by its methodological characteristics; it will promote the expansion of the spiritual horizon of future educators, clarifying of flexible personal sense of ethics and principles in the profession, life moral values, defining personal "Ego" as the medium of justice and goodness.

Key words: *interaction, pedagogical interaction, ethics, educational ethics, subject-subject relations.*